

Latviešu folkloras krātuves digitālais arhīvs *garamantas.lv*: priekšvēsture un attīstība

Sanita Reinsone, Sandis Laime

Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmas “Humanitāro zinātņu digitālie resursi” projektā “Humanitāro zinātņu digitālie resursi: integrācija un attīstība” (VPP-IZM-DH-2020/1-0001).

Ievads

Latviešu folkloras krātuves (turpmāk – LFK) mērķis kopš dibināšanas 1924. gadā līdz mūsdienām ir dažādos formātos dokumentēt Latvijas iedzīvotāju, tostarp mazākumtautību, nemateriālo kultūras mantojumu, veikt tā izpēti un publicēt gan pētījumu rezultātus, gan zinātniski strukturētas pētniecisko avotu izlases. Šobrīd LFK ir institucionāli piederīga LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtam (turpmāk – LFMI), tā aktīvi sadarbojas ar institūcijām, kas arhivē tradicionālo kultūru ārpus Latvijas, apmainoties ar pieredzi un īstenojot kopīgus projektus, un darbojas Ziemeļvalstu un Baltijas valstu folkloras arhīvu tīklā un folkloras arhīvu darba grupā Starptautiskās Folkloras un etnoloģijas biedrības (SIEF, *Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore*) paspārnē.

Apmēram gadsimta laikā tapušais LFK arhīvs ir viena no plašākajām NKM dokumentu krātuvēm Eiropā, kurā glabājas vairāk nekā 3 000 000 folkloras vienību. Kopš 2014. gada LFK digitālā arhīva *garamantas.lv* ilgtermiņa mērķis ir nodrošināt brīvu piekļuvi apjomīgajam LFK krājumam, kā arī iesaistīt sabiedrību jaunu materiālu iesniegšanā un apstrādē. Šī raksta mērķis ir sniegt pārskatu par LFK digitālā arhīva un citu digitālo resursu tapšanas vēsturi, datu digitalizēšanas un apstrādes procesu, kā arī par digitālā arhīva struktūru un saturu.

Folkloras materiālu digitalizācijas vēsture

Latviešu humanitāro zinātņu materiālu digitalizācijas agrākais posms aizsākās tieši ar folkloras materiālu datorizēšanas centieniem, kas norisējuši jau kopš 20. gadsimta 60. gadu beigām. 1976. gadā Imants Freibergs un Vaira Viķe-Freiberga izveidoja pirmo tautasdziesmu tekstu korpusu ar nosaukumu “Monreālas latviešu saules dziesmu korpus”, kas ietver vairāk nekā 4000 tautasdziesmu tekstu un kura veidošana aizsākās jau kopš 1967. gada (Vikis-Freibergs & Freibergs 1978a, 1978b). Tas 80. gadu beigās papildināts.

1982. gadā tapa pirmā plašākā latviešu tautasdziesmu datubāze, kurai par pamatu ņemti Arveda Švābes, Kārļa Strauberga un Edītes Hauzenbergas-Šturmas sastādītie 12 “Latviešu tautas dziesmu” sējumi (Švābe et al. 1952–1956). Šo projektu Monreālā un Bostonā īstenoja Valdis Bērziņš, Imants Freibergs, Kristīne Konrāde, Guntis Strazds un Vaira Viķe-Freiberga. Datubāzē iekļauts vairāk nekā

71 000 tautasdziesmu tekstu (Viķis-Freibergs 1999). Uz šo būtisko iestrāžu pamata vēlāk tapa Krišjāņa Barona Dainu skapja digitalizācijas projekts.

Iedvesmojoties no trimdas latviešu veikuma, tautasdziesmu tekstu digitālā korpusa izveidē iesaistījās arī Latvijas pētnieki. Sadarbojoties LU LFMI Latviešu folkloras krātuvei un LVU Fizikas un matemātikas fakultātes Datorikas nodaļai, starp 1986. un 1994. gadu tika realizēts tā saucamais “Rīgas dainu projekts”. Tā laikā tika datorizēti Krišjāņa Barona sastādītajās “Latvju dainās” iekļautie 217 996 tautasdziesmu teksti, kā arī LFK sagatavotais “Latvju dainu substantīvu rādītājs”, kurā iekļauti ~120 000 dažādu vārdformu un vārdlietojumu. No LVU Fizikas un matemātikas fakultātes puses projektā piedalījās Harijs Bondars, A. Niedrītis, I. Rāta un Ā. Sproģe, savukārt LFK darba grupā iesaistījās Kārlis Arājs, Silvija Kokina, Aldis Pūtelis un Beatrise Reidzāne. Tekstu pārrakstīšanu datorlasāmā formātā veica LVU Fizikas un matemātikas fakultātes studenti, savukārt datortehnikas iegāde LFK tika veikta ar Sorosa fonda atbalstu. 1994. gadā tika plānots uzsākt arī LFK sistemātiskā rādītāja datorizēšanu (Kokina 1993). Rīgas dainu projekta noslēgumam tika veltīta 1993. gada Krišjāņa Barona konference “Man bij dziesmu vēcelīte: no rokrakstiem līdz skaitļotājiem”¹.

20. gadsimta 80. gadu beigās LU Matemātikas un informātikas institūta (turpmāk – MII) Mākslīgā intelekta laboratorijā (turpmāk – AiLab) tika aizsākta fundamentālu folkloras publikāciju digitalizācija, kā rezultātā 1997. gadā tiešsaistē tika publicēti Pētera Šmita apkopotie “Latviešu tautas ticējumi” 4 sējumos², kas ir līdz šim lielākais latviešu ticējumu publicējums. 1998. gadā tiešsaistē tika publicēti Pētera Šmita sastādīto “Latviešu pasaku un teiku” 15 sējumi (Šmits 1925–1937), kas ir lielākais latviešu vēstītājfolkloras publicējums. Teksti publicēti *html* formātā kopā ar sastādītāja ievadu un komentāriem³. Šos projektus atbalstīja Sorosa fonds Latvija.

2001. gadā Maruta Lietiņa-Reja (*Lietiņa-Ray*) XML formātā sagatavoja un Virdžīnijas Universitātes tīmekļvietnē padarīja pieejamas “Latviešu tautasdziesmas” jeb t. s. Kopenhāgenas dainas⁴ (Švābe et al. 1952–1956).

2002. gadā Latviešu folkloras krātuve Alda Pūteļa vadībā, sadarbojoties ar Hariju Bondaru (Latvijas Universitāte), Ainaru Brūveli (SIA “Lursoft”) un Imantu Freibergu, ar Latviešu fonda atbalstu tiešsaistē publicēja Krišjāņa Barona Dainu skapja digitālo versiju *dainuskapis.lv*, kuras izveide tika uzsākta jau 1994. gadā⁵. Dublējot Krišjāņa Barona sastādīto “Latvju dainu” saturu, vietnē iekļauti 119 000 tautasdziesmu tekstu. Tautasdziesmu teksti sastatīti ar ieskenētiem dziesmu oriģinālpierakstiem, kas glabājas Dainu skapī, tiem pievienoti arī metadati – dziesmu pierakstītāji un pierakstīšanas vietas. Šis aizvien ir viens no

1 <http://lfk.lv/krisjana-barona-konference/1993#apraksts> [skatīts 12.06.2022.]

2 <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi> [skatīts 29.04.2022.]

3 <http://valoda.ailab.lv/folklorapasakas> [skatīts 29.04.2022.]

4 <https://latviandainas.lib.virginia.edu> [skatīts 29.04.2022.]

5 Par atvērto Dainu skapja elektronisko versiju. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 07.11., 14. lpp.

visatpazīstamākajiem humanitāro zinātņu digitālajiem resursiem Latvijā, kaut arī kopš 2005. gada nav mainīta nedz tā saskarne, nedz funkcionalitāte.

2003. gadā Latviešu folkloras krātuve Alda Pūteļa vadībā ar UNESCO atbalstu aizsāka fotoattēlu, zīmējumu un audio ierakstu digitalizāciju. Turpmākajos gados sadarbībā ar MII Mākslīgā intelekta laboratoriju tika izveidota datubāze “Krātuve”, kurā pakāpeniski tika ievadīts LFK sistemātiskais rādītājs un kas darbojās lokālajā tīklā. Paralēli tika ilustrāciju (fotoattēlu un zīmējumu) un audio un video ierakstu rādītāju datubāzes, kas ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu tika padarītas publiski pieejamas LFK tīmekļvietnes sadaļā “Materiālu interneta lasītava” kopš 2006. gada. 2003. gadā tika aizsākts arī projekts “Latviešu pasaku un teikņu paralēlais korpuss latviešu un vācu valodā”, kur LFK (Guntis Pakalns), LU MII AiLab (Sanita Reinsone, Ilmārs Poikāns) un Getingenes Zinātņu akadēmijas “Pasaku enciklopēdijas” arhīva sadarbības rezultātā ar Baltijas–Vācijas Augstskolu biroja atbalstu tika digitalizēts trīs Pētera Šmita “Latviešu pasaku un teikņu” teikņu sējumu tulkojums vācu valodā un *Wiki* vidē izveidots paralēli sastatīts tekstu korpuss latviešu un vācu valodā⁶ (Pakalns 2005).

2003. gadā ar Valsts kultūrkapitāla atbalstu tika izveidots “Latviešu sakāmvārdu datorfonds” – tiešsaistē *html* formātā publicēta LFK sakāmvārdu kartotēka⁷. Šo projektu īstenoja Gunita Ģeģere (LFK) un Sanita Reinsone (AiLab). Šiem digitālajiem resursiem ir būtiska nozīme LFK digitālā arhīva izveidošanā un arī attīstībā. Pirmkārt, to izmantošana pētniecībā un vispārējā izziņā bija liecinājums tam, ka pētniekiem un plašākai sabiedrībai digitālie folkloras resursi ir noderīgi un tie tiek plaši izmantoti. Otrkārt, šo resursu veidošanā ir guvuši nozīmīgu pieredzi digitālo resursu veidošanā, kas vairākos gadījumos tika tālāk izmantota LFK digitālā arhīva izstrādē. Treškārt, liela daļa no šiem resursiem veidojuši *garamantas.lv* sākotnējo pamatu vai arī tikuši integrēti *garamantas.lv* struktūrā vēlāk.

LFK digitālā arhīva *garamantas.lv* izveidošana

Pēdējās desmitgadēs norisošā vispārējā digitalizācija kultūras mantojuma jomā un tīmekļa tehnoloģiju straujā attīstība ir būtiski ietekmējusi kultūrvēsturisko kolekciju pieejamību un lietojuma funkcionalitāti. LFK digitālā arhīva pamata koncepcija saistās ar t. s. līdzdalības pieeju (*participatory approach*) digitālo kolekciju veidošanā, kur resursa lietotāji netiek uztverti par pasīviem materiālu skatītājiem un informācijas uztvērējiem, bet gan par dalībniekiem resursa veidošanā un sabiedrotājiem zināšanu radīšanā. Diskusijas par attieksmes maiņu pret arhīvu u. c. krājumu glabātāju lietotājiem pētnieciskajā literatūrā aizsākušās jau 20. gadsimta 90. gados (Ketelaar 1992; Bruebach 2003), tomēr būtiskākās izmaiņas arhīvu praksē, tostarp digitālo arhīvu veidošanā, ienāk pēc *Web2.0* tehnoloģiju attīstīšanās 21. gadsimta pirmās desmitgades vidū (Huvila 2008).

6 <http://pasakas.lfk.lv> [skatīts 29.04.2022.]

7 <http://valoda.ailab.lv/folkloras/sakamvardi> [skatīts 29.04.2022.]

Latviešu folkloras krātuves digitālā arhīva sākums un turpmākā attīstība iekļaujas šajā jaunajā vilnī, kur tehnoloģiju jaunievedumi tiek izmantoti, lai atklātu krājumu un satiktos ar tā lietotāju konceptuāli jaunā veidā.

Darbs pie Latviešu folkloras krātuves digitālā arhīva izveidošanas aizsākās 2013. gada sākumā ar vēلمي izveidot digitālu resursu, kur ikviens varētu brīvi piekļūt Latviešu folkloras krātuvē glabājamiem materiāliem. Digitālā arhīva izveidošanas pamatgrupa bija vizionārs, mecenāts un IT speciālists Ainars Brūvelis, kuram bijusi liela loma Krišjāņa Barona Dainu skapja digitālās versijas izveidošanā, programmētājs Uldis Ķīrsis un LFK pētniece Sanita Reinsone. Šai nelielajai grupai pēc nepieciešamības un atbilstoši kompetencei pievienojās arī citi Latviešu folkloras krātuves darbinieki. *Garamantas.lv* vadītāji: Sanita Reinsone (2014–2017, 2019–2020), Kristīne Pokratniece (2018) un Sandis Laime (kopš 2021).

Par LFK digitālā arhīva sākotnējo nosaukumu tika izmantots *folklore.lv*, kas digitālā arhīva pirmajos pastāvēšanas gados funkcionēja kā paralēlais nosaukums starptautiskajā komunikācijā un darbojas kā *alias* domēns. Nosaukums *garamantas.lv* radās īsi pirms arhīva pirmās publiskās prezentācijas 2014. gada decembrī Latviešu folkloras krātuves 90 gadu jubilejā. Kaut arī eventuālo nosaukumu saraksts bija garāks, *garamantas.lv* tika izvēlēts tāpēc, ka vārdā nav garumzīmju, kam ir nozīme domēnvārda labskanībā, un *garamantu* nozīme ir folkloras – šī digitālā resursa centrālā tematiskā fokusa – nosaukuma metaforisks līdzinieks kopš 19. gadsimta vidus (Bula 2018).

Garamantas.lv saskarne ir izveidota astoņās valodās (latviešu, latgaliešu, angļu, baltkrievu, igauņu, krievu, lietuviešu, vācu), taču dinamiska sākumlapa, kuras saturs tiek papildināts, ir tikai latviešu un angļu valodā. Digitālajā arhīvā integrētais metadatu tulkošanas modulis ir lietotāju tiesību regulējums, kas ļauj piešķirt tiesības metadatu tulkošanai jebkuram lietotājam, atvieglo sistēmas tulkošanas darbu.

LFK digitālā arhīva *garamantas.lv* attīstībā var iezīmēt trīs posmus.

1. Sistēmas izveidošana un agrāk radīto datu un datubāžu integrācija.

Pirmais *garamantas.lv* attīstības posms datējams ar 2014. gada otro pusi līdz 2016. gada beigām, kad tika izveidota pamata struktūra un integrēti iepriekš digitalizētie arhīva materiāli un to metadati. No LFK fotogrāfiju un ierakstu datubāzes jaunajā sistēmā tika importētas visas digitalizētās fotogrāfijas un zīmējumi, kā arī audio ieraksti. Tika importēta arī datubāze “Krātuve”, kurā bija ievadīta daļa no LFK sistemātiskā rādītāja. Importēto datu sakārtošana un tīrīšana turpmākos divus gadus prasīja lielāko daļu redakcionālā darba, jo importēto vienību skaits bija salīdzinoši liels, taču dati nebija pietiekami labi sistematizēti, bija daudz drukas kļūdu un arī dublikātu. Problemātiskākās datubāzes daļas bija saistītas ar personām

un vietām. Piemēram, personu datubāzē bija iekļauts personas vārds, uzvārds un vecums (atbilstoši tam, kā norādīts LFK manuskriptos), taču cita informācija lielākoties pieejama nebija. Turklāt informācija par vienu un to pašu personu varēja būt iekļauta gan attēlu datubāzē, gan arī audio ierakstu datubāzē, kas iepriekš funkcionēja atsevišķi, un personu vārdi tika ievadīti brīva teksta laukā, kas pieļāva dažādas variācijas. Lai sameklētu personu dublikātus un apvienotu tām piesaistītos datus, tika izstrādāts īpašs rīks, kas palīdz *garamantas.lv* redaktoriem salīdzināt divos personu profilos ievadīto informāciju un, ja nepieciešams, to apvienot, izvēloties, kurš no šiem profiliem tiek dzēsts, bet kurš paliek datubāzē.

Savukārt vietas iepriekš digitalizētajos LFK resursos nebija sistematizētas un piesaistītas koordinātēm. Dažādās datubāzēs un pat vienas datubāzes daļās vienai un tai pašai vietai varēja būt norādīti dažādi administratīvie iedalījumi (atkarībā no tā, kurā laikā folkloras fiksējums veikts), nesistemātiski tika lietoti vietu nosaukumi, reizēm pierakstot senāku nosaukuma variantu, citreiz – mūsdienās eksistējošo nosaukumu, dažkārt norādot tikai aprīņķi vai aprakstošu nosaukumu. Tā, protams, ir situācija, kāda sastopama folkloras manuskriptos, taču vietu datubāzes vienādošana un sistematizēšana bija nepieciešama, lai folkloras materiālos fiksētās vietas varētu tikt attēlotas uz kartes sistemātiskā veidā. Šobrīd izstrādāts rīks, ar kuru sākotnējā sistēmā izmantotās vietas tiek pārkartētas saskaņā ar šobrīd digitālajā arhīvā pieņemto kartēšanas kārtību.

2015. gada sākumā *garamantas.lv* sistēmā tika importēts arī “Sakāmvārdu datorfonds” jeb LFK sakāmvārdu kartotēka, kas bija digitalizēta un pieejama tīmeklī *html* formātā.

Šī attīstības posma noslēgumā – 2016. gadā – tika īstenotas divas sadarbības iniciatīvas, kas sniedza LFK digitālajam arhīvam lielāku atpazīstamību, būtiski palielināja apmeklētāju skaitu un arī deva lielu ieguldījumu brīvprātīgo kopienas izveidošanā. 2016. gada pavasarī sadarbībā ar UNESCO Latvijas nacionālo komisiju tika izstrādāta manuskriptu atšifrēšanas platforma “Valodas talka”⁸, kas bāzējās *garamantas.lv* sistēmā un bija sinhronizēta ar to. Šī jaunā platforma bija paredzēta tikai LFK manuskriptu atšifrēšanai. Iniciatīva ilga 71 dienu. Lielākā daļa no iesaistītajiem bija skolēni, kopā ap 1500 dalībnieku (Reinsone 2018). 2016. gada maija beigās, sadarbojoties ar Latvijas simtgades biroju, uz izstrādātās tehniskās bāzes tika izveidota līdzīga manuskriptu atšifrēšanas platforma ar nosaukumu “Simtgades burtnieki”. Arī tā bija sasaistīta un sinhronizēta ar *garamantas.lv* platformu, taču uzreiz veidota kā ilgtermiņa resurss un kā tāds arī turpina darboties (Reinsone 2020). Tā kā “Valodas talka” ilga vien dažus mēnešus un izstrādātās platformas uzturēšana prasīja ieguldījumus, šī lapa vairākus gadus pēc iniciatīvas noslēguma tika slēgta, pārdresējot domēnu *talka.garamantas.lv* uz “Simtgades burtnieku” platformu.

2015. gadā *garamantas.lv* sistēmā tika integrēti arī biogrāfiskie un bibliogrāfiskie literatūras dati no LFMI Anitas Rožkalnes vadībā tapušās literatūras datubāzes un izveidots saistītais resurss *eliterature.lv*, kas kopš 2017. gada darbojas ar nosaukumu “Latvijas un latviešu literatūras vortāls” domēnā *literatura.lv* (Eglāja-Kristone 2021). Ar šo paplašināšanos tika likts pamats vienotajam redakcionālajam modulim visiem LFMI digitālajiem resursiem, kas top uz *garamantas.lv* bāzes.

8 <https://web.archive.org/web/20160426120256/http://talka.garamantas.lv/>

2. Līdzdalības moduļu un kartēšanas rīku attīstīšana.

Kaut arī tādas līdzdalības funkcijas kā manuskriptu atšifrēšana, atslēgvārdu pievienošana, komentēšana un tekstu tulkošana bija iestrādāta *garamantas.lv* sistēmā jau kopš paša tās izveides sākuma, šajā attīstības posmā, kuru var datēt no 2017. līdz 2020. gadam, piesaistot projektu finansējumu⁹, tika izstrādāti papildu digitālās līdzdalības moduļi, kā arī attīstīta viena ģeogrāfisko datu sistēma¹⁰, kas turpmāk nodrošina sistemātisku un korektu ģeogrāfisko datu attēlošanu uz kartes un arī atvieglo tālākizmantošanu.

Šajā attīstības posmā *garamantas.lv* digitālajā platformā tika izstrādāts (1) radošās līdzdalības modulis, kura funkcionalitāte nodrošina balsis ierakstīšanu un saglabāšanu digitālajā platformā īpaši izveidotā kolekcijā. Šis modulis vispirms tika izmēģināts, organizējot dzejas lasīšanas publiskās akcijas¹¹ *literatura.lv* (Eglāja-Kristsons, Raudive 2020) un LFK skaņu arhīva popularizēšanas iniciatīvu “Dziedi ar arhīvu”¹². (2) LFK aptauju modulis ar nosaukumu “LFK jautā”¹³, kurš turpmāk tiek attīstīts kā galvenais LFK digitālo materiālu vākšanas instruments. Aptaujās iegūtie dati tiek automātiski integrēti atbilstošā LFK digitālā arhīva kolekcijā. ERAF projekta laikā uz “LFK jautā” tehniskās bāzes tika izstrādāts arī resurss “Mūsdienu kalendārs”¹⁴, kura mērķis bija uzkrāt informāciju par sabiedrības svīnēšanas paradumiem, taču pēc ERAF projekta beigām “Mūsdienu kalendārs” izstrāde apstājās.

Lai pievērstu sabiedrības uzmanību līdzdarbošanās iespējām LFMI digitālajos resursos un jo sevišķi LFK digitālajā arhīvā *garamantas.lv*, ERAF projektā tika izveidota jauna sabiedriskās ziņātnes platforma *iesaisties.lv*¹⁵, kas darbojas kā LFMI digitālās līdzdalības iniciatīvu informācijas punkts un apkopo informāciju par jau minētajām un citām sabiedrības līdzdalības iniciatīvām.

Šajā posmā *garamantas.lv* tika izstrādāta konceptuāli jauna vietu datubāze, būtiski uzlaboti kartēšanas rīki un karšu vizualizācijas iespējas, kā arī tika izstrādāts tekstu anotēšanas rīks, kas sniedz iespēju veidot ne tikai metadatos balstītās kartes, kā tas bijis līdz šim, bet arī tādas kartes, kurās tiek attēlotas tekstos minētās vietas, un ir iespējams arī veidot saiknes starp dažādām datubāzes entītijām.

9 “Stiprinot zināšanu sabiedrību: starpdisciplināras pieejas sabiedrības iesaistei digitālā kultūras mantojuma radīšanā” (Nr. 1.1.1.1/16/A/040, 2017–2019, ERAF, vad. Sanita Reinsone).

10 Sadarbībā ar pēcdoktorantūras projektu “Latviešu tautas naratīvu izpēte: ģeotelpiskās informācijas analīzes rīka un tiešsaistes teiku motīvu un tipu rādītāja izstrāde” (Nr. 1.1.1.2/VIAA/1/16/193, 2017–2020, līdzfinansē ERAF, vad. S. Laime).

11 “Skandē Veidenbaumu” <https://lasi.literatura.lv> (2017), “Lasīsim dzejiņas” <https://berni.literatura.lv> (2018)

12 “Dziedi ar arhīvu” <https://dziedi.garamantas.lv> (2019)

13 <https://jauta.garamantas.lv> (2018)

14 <https://kalendars.garamantas.lv> (2019)

15 <https://iesaisties.lv> (2019)

3. Funkcionalitātes paplašināšana un starpinstitucionāla sadarbība.

Šī posma sākums datējams ar 2020. gada otro pusi. Tas ir laiks, kad aizvien ciešāk tiek īstenota sadarbība ar citām humanitāro zinātņu institūcijām, jo sevišķi tām, kas veido digitālos humanitāro zinātņu resursus. Sadarbības intensificēšanās gan norisējusi arī iepriekš, īstenojot starpinstitūciju iniciatīvu *digitalhumanities.lv* ar mērķi popularizēt digitālās humanitārās zinātnes Latvijā, tomēr 2020. gadā uzsāktais Valsts pētījumu programmas projekts “Humanitāro zinātņu digitālie resursi: integrācija un attīstība” (DH VPP), kura konsorcijs darbojas 8 partneri¹⁶, top par nākamo pagrieziena punktu digitālā arhīva *garamantas.lv* un LFMI digitālo resursu attīstībā kopumā.

Projekta laikā pilnībā digitalizēts un LFK digitālajā arhīvā *garamantas.lv* integrēts Liepājas Universitātes folkloras materiālu krājums, kas ir būtisks Kurzemes folkloras materiālu avots. Sadarbība nodibināta arī ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju ar mērķi *garamantas.lv* iekļaut studentu folkloras vākumus. Šāda sadarbība jau vairākus gadus ir īstenota ar Latvijas Kultūras akadēmiju, kuras studentu savāktie lauka pētījumu materiāli arī tiek nodoti glabāšanai LFK un iekļauti digitālajā arhīvā.

DH VPP projekts dod iespēju uzlabot *garamantas.lv* administratīvo funkcionalitāti saistībā ar digitālā arhīva lietotāju lomu un tiesību definēšanu, sistēmas efektīvizēšanu un ātrdarbības uzlabošanu, no iepriekšējiem resursiem importēto datu pielāgošanu, rediģēšanu, tīrīšanu utt. Tomēr būtiskākais solis ir jaunas platformas izstrāde ar pagaidu nosaukumu *dati.lulfmi.lv*¹⁷, kur pirmo reizi publiski vienkopus ir pieejami visi LFMI digitālajos resursos esošie dati. Šis resurss ir pamatā orientēts uz pētnieku un studentu vajadzībām, tajā tiek izstrādāta detalizētas meklēšanas un datu atlasē funkcionalitāte, datu kopu, tostarp tekstu korpusu, lejupielādes iespējas. Arī šī datu platforma ir sinhronizēta ar *garamantas.lv*, kā arī ar *literatura.lv* un pārējiem apakšprojektiem.

LFK arhīva digitalizēšana

LFK digitālā arhīva *garamantas.lv* saturs top vairākos digitalizēšanas un digitalizētā materiāla apstrādes posmos. Katrs no tiem paredz specifisku darbību veikšanu un dažādas iesaistīto personu grupas, darbību realizēšanai izmantojot to realizēšanai digitālā arhīva administrēšanas un publiskajā vidē ieviestos specifiskos rīkus.

16 Projektu NR. VPP-IZM-DH-2020/1-0001 koordinē LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. Partneri: LU Matemātikas un informātikas institūts, LU Libiešu institūts un Latviešu valodas institūts, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Liepājas Universitāte, Latvijas Kultūras akadēmija, Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Nacionālā bibliotēka. Projekta vadītāja: Sanita Reinsone. Projekta īstenošanas laiks: 05.10.2020.–04.10.2022.

17 <https://dati.lulfmi.lv> (2022)

1. *Analogā arhīva struktūras dublēšana digitālajā vidē:* šis darba posms attiecībā uz vēsturisko arhīva daļu ir īstenots, izveidojot digitālā arhīva pamata infrastruktūru (LFMI programmētāji) un dublējot sistēmā analogā arhīva struktūru – krājumus un kolekcijas (LFK digitālā arhīva redaktori), tomēr sistēmas optimizēšana un jaunu krājumu un kolekciju izveide turpinās joprojām.
2. *Materiālu digitālo kopiju sagatavošana:* manuskriptu un fotogrāfiju skenēšana (LFK digitālā arhīva skenētāji), audio un video ierakstu digitalizēšana (LFK digitālā arhīva redaktori un ārpakalpojumā piesaistīti nozares profesionāļi). Digitalizētais materiāls tiek publiskots digitālajā arhīvā, dodot iespēju brīvpieejā veikt materiāla izpēti, kā arī iesaistīt materiālu transkribēšanā brīvprātīgo kopienā. Šobrīd digitalizēta un publiskota lielākā daļa LFK manuskriptu arhīva, kā arī liela daļa fotogrāfiju, audio un video ierakstu arhīva. LFK vidēja termiņa mērķis ir līdz 2025./2026. gadam pabeigt LFK manuskriptu krājuma skenēšanas un publiskošanas etapu.
3. *Datorlasāma teksta ieguve:* manuskriptu tekstu transkribēšana, audio un video ierakstu tekstuāla atšifrēšana. Manuskriptu tekstu atšifrēšanai digitālajā arhīvā izveidots īpašs transkribēšanas rīks, ar kuru tekstu pārrakstīšanu datorlasāmā formātā var veikt ne tikai LFK darbinieki, bet jebkurš sistēmā reģistrēts lietotājs tam paredzētajās publiskajās vietnēs (<http://garamantas.lv>, <http://lv100.garamantas.lv>). Pateicoties veiksmīgām pūļiesaites akcijām un stabilai brīvprātīgo manuskriptu šifrētāju kopienai (Reinsone 2020), no LFK digitālajā arhīvā ievietotajiem ieskenētajiem manuskriptu attēliem datorlasāmā formātā transkribēti jau vairāk nekā 180 000 manuskriptu lapu.
4. *Vienību profilu izveide un metadatu ievade:* digitālā arhīva ilgtermiņa mērķis ir visu kolekciju vienību metadatu ievadīšana digitālajā arhīvā, kas nodrošinās daudzpusīgas pētniecības iespējas, kā arī strukturētā veidā ļaus veikt LFK arhīva iepazīšanu jebkuram interesentam. Šī posma īstenošana ir ļoti darbietilpīga, tāpēc tā uzskatāma par LFK digitālā arhīva ilgtermiņa mērķi. Ņemot vērā to, ka LFK arhīva saturs nemitīgi tiek papildināts, šis arhīva materiālu apstrādes posms nekad netiks pabeigts pilnībā.
5. *Tekstu marķēšana:* datorlasāmo tekstu apstrāde, marķējot tajos minētās vietas, personas, darbus un organizācijas. Šis digitalizētā materiāla apstrādes posms pagaidām tiek veikts tikai tām vienībām, kurās marķēto objektu analīze nepieciešama konkrētu pētniecisko mērķu sasniegšanai.
6. *Klasifikatoru izveide:* analogā satura digitalizēšana, iekļaujot digitālajā arhīvā arvien jaunas vienības un to metadatus, būtiski paplašina pētniecībai pieejamo datu apjomu, kas savukārt nodrošina iespējas pētniekiem veidot tematiski daudzveidīgus pētniecisko datu korpusus. Pētnieku sagatavotie klasifikatori nodrošinās šaurāk specializētu datu kopu pieejamību gan vietējiem interesentiem, gan starptautiskajai pētniecībai.

Avotu struktūra LFK digitālajā arhīvā

Folkloras avoti LFK arhīvā glabājas dažādos formātos – rokrakstos, attēlos, audio un video ierakstos. Vissistemātiskāk un ar vienotu numerāciju no LFK pirmsākumiem līdz 21. gs. sākumam apstrādāti folkloras pieraksti rokrakstos jeb manuskripti (atsevišķos gadījumos arī attēli, ja tie iekļauti manuskriptos), savukārt lielākā daļa no pārējiem folkloras dokumentēšanas formātiem sistemātiski nav tikuši apstrādāti. Piemēram, audio un video ieraksti nereti izmantoti tikai materiāla ērtākai dokumentēšanai lauka apstākļos un vēlāk – tajos dzirdamo/redzamo norišu atšifrēšanai manuskriptā, tādējādi par vienību uzskatīts norises atšifrējuma teksts manuskriptā, savukārt fotogrāfijas, audio un video ieraksti labākajā gadījumā ievietoti papildkrājumos ar savu patstāvīgu numerāciju (piemēram, LFK valču kolekcija, LFK lenšu kolekcija), bet sliktākajā gadījumā šis materiāls nav reģistrēts vispār. Ņemot vērā to, ka dažādu norišu dokumentācija attēlos, bet jo īpaši audio un video ierakstos mūsdienās kļūst arvien pieprasītāka, LFK digitālā arhīva izveide, no vienas puses, ir stimulējusi gan attēlu, gan audio, gan video ierakstu digitalizēšanu un, no otras puses, mudinājusi izstrādāt papildinājumus materiālu reģistrēšanas metodoloģijā un numurēšanā, tādējādi iekļaujot šo materiālu kopīgajā LFK arhīva datu struktūrā.

Pētnieciskie avoti digitālajā arhīvā strukturēti trīs līmeņos pēc LFK arhīva analogās versijas parauga: arhīvs pamatā iedalīts krājumos, kas sastāv no vienas vai vairākām kolekcijām, kurās savukārt iekļautas vienības jeb dažādos formātos dokumentētas visdažādākās nemateriālā kultūras mantojuma izpausmes. Šie termini turpinājumā skaidroti detalizētāk.

-) Krājums¹⁸ – institucionāli vai tematiski noteikta LFK kolekciju kopa. Krājumā var tik apkopotas: a) vienas institūcijas folkloras kolekcijas, piemēram, Latviešu folkloras krātuves pamatkrājuma kolekcijas; LFK Bb jeb Krišjāņa Barona biedrības 1924.–1940. gadā savāktās folkloras kolekcijas, kas tika nodotas Latviešu folkloras krātuvei; LFK LiepU jeb Liepājas Universitātes pētnieku un studentu folkloras vākumi, kuru digitālās kopijas deponētas LFK digitālajā arhīvā, u. tml.; b) tematiski veidotas kolekcijas, piemēram, LFK Ak jeb Latviešu folkloras krātuves autobiogrāfiju krājums, kurā apkopotas rakstītās dienasgrāmatas, dzīvesstāsti un atmiņas; SEEM jeb Latvijas Universitātes un Sanktpēterburgas Valsts universitātes organizēto Sibīrijas etnolingvistisko ekspedīciju materiāli, kuru digitālās kopijas deponētas LFK digitālajā arhīvā, u. tml. Digitālā arhīva sadaļā “Krājumi” pieejami krājumu apraksti, ko papildina informācija par kolekcijām krājumos, pievienotajiem failiem, teksta vienībām, attēliem un ierakstiem – šie dati aplūkojami indeksa formā¹⁹. LFK digitālā arhīva krājumi detalizētāk raksturoti pēdējā apakšsadaļā.
-) Kolekcija – pēc dažādiem kritērijiem veidots vienību kopums, piemēram: a) LFK un LFK Bb krājumos – viena individuālā folkloras vācēja noteiktā laika periodā iesniegto materiālu kopums; b) LFK krājumā – vienas organizācijas (skolas, augstskolas, retāk arī cita veida iestādes) noteiktā laika periodā iesniegto materiālu kopums; c) LFK krājumā – konkrētā gada

18 LFK digitālā arhīva krājumu apraksti ievietoti atsevišķā apakšsadaļā “LFK digitālā arhīva krājumu raksturojums” raksta beigās.

19 <http://garamantas.lv/lv/repository/index> [skatīts 15.12.2021.]

LFK zinātniskās ekspedīcijas laikā savāktie materiāli; d) LFK LiepU krājumā – konkrētā gada Liepājas Universitātes studentu prakšu materiālu kopums; e) LFK Ak krājumā atsevišķa kolekcija tiek veidota katrai autobiogrāfijai vai dienasgrāmatai; f) FMP krājumā kolekciju veido konkrēta publikācija (daudzsējumu publikāciju gadījumā – konkrēts publikācijas sējums) u. tml. LFK folkloras kolekcijās var būt iekļauta arī tikai viena vienība, tomēr parasti – no dažiem simtiem līdz dažiem tūkstošiem, retāk arī vairāki desmiti tūkstoši vienību. Kolekcijas tiek numurētas krājuma ietvaros, kolekcijas numurs norādīts vienības numurā aiz krājuma abreviatūras (piemēram, LFK Bb 13 – Barona biedrības krājuma 13. kolekcija).

Informācija par kolekcijām LFK digitālajā arhīvā pieejama digitālā arhīva sadaļā “Kolekcijas”²⁰. Indeksa skatā aplūkojamās kolekcijas iespējams atlasīt pēc dažādiem kritērijiem (pēc kolekcijas numura, nosaukuma, krājuma, iesūtīšanas gada, iesniedzēja – personas vai iestādes, pēc kolekcijas vienību pieraksta valodas). Tāpat indeksa skatā redzams, vai kolekcijas materiāli ir digitalizēti (norādīts kolekcijai pievienoto failu skaits) un kāds ir failu transkribēšanas progress tajā. Šī informācija pieejama, atverot arī interesējošās kolekcijas profila skatu, kur papildus izlasāms arī detalizētāks kolekcijas satura apraksts (pieejams daļai kolekciju). Ņemot vērā to, ka digitālais arhīvs ir brīvi pieejams tiešsaistē un orientēšanās šajā materiālā jāveic pašiem lietotājiem, digitālā arhīva izveide ir stimulējusi arhīva kolekciju aprakstu sagatavošanu. Kolekciju aprakstus gatavo LFK pētnieki, tajos detalizētāk raksturojot kolekcijā iekļauto folkloras materiālu – kolekcijas tapšanas vēsturisko kontekstu, folkloras pierakstītāju(s) un teicēju(s), pieraksta vietas, žanru pārstāvēniecību un citas interesantas kolekcijas nianšes. Tāpat kolekcijas profilā indeksa veidā iespējams detalizētāk aplūkot kolekcijai pievienotos failus (ja kolekcija ir digitalizēta), ja kolekcijai ir pievienoti metadati – detalizētu kolekcijās reģistrēto vienību sarakstu, pa lomām sadalītu (kolekcijas iesūtītājs, vienību teicēji un pierakstītāji) ar kolekciju saistīto personu sarakstu, savukārt kartes pārlūkā – ar kolekciju saistītās kartētās vietas (lielākoties – kolekcijas vienību dokumentēšanas vietas; ja veikta tekstu marķēšana – arī tekstos minētās vietas)²¹.

-) Vienība – sīkākais satura elements LFK analogā un digitālā arhīva struktūrā. Saskaņā ar vēsturiski pieņemto arhivēšanas praksi LFK iesniegtais materiāls klasificēts pēc žanriskā principa, t. i., vienu vienību veido, piemēram, viena pasaka, viena teika, tautasdziesma, rotaļas vai dejas apraksts, sakāmvārds u. tml. Katrai vienībai LFK arhīvā tiek piešķirts unikāls numurs, kas sastāv no krājuma abreviatūras, kolekcijas numura un vienības numura (piemēram, LFK Bb 13, 1689 nozīmē Barona biedrības krājuma 13. kolekcijas 1689. vienību).

Gan krājuma, gan kolekcijas profila skatā pieejams šobrīd digitālajā arhīvā iekļauto attiecīgā krājuma vai kolekcijas vienību indekss, no kura iespējams nokļūt interesējošās vienības profilā. Vienības apraksta cilnē apkopota visa zināmā informācija par konkrēto vienību – tās numurs, nosaukums, žanrs, pierakstītājs, iesūtītājs, teicējs, pierakstīšanas gads un vieta, pieraksta valoda un dialekts (jāņem vērā, ka reizēm vienības metadati var būt norādīti arī fragmentāri).

20 <http://garamantas.lv/lv/collection/index> [skatīts 15.12.2021.]

21 Piemēram, <http://garamantas.lv/lv/collection/885704/Baunu-Milites-pamatskolas-vakums> [skatīts 15.12.2021.]

Ja attiecīgais materiāls ir digitalizēts, vienības profila faila cilnē ir pieejama avota digitālās kopijas datne – manuskripta lapa, attēls, klausāms audio vai skatāms video fails. Ja šī faila saturs ir atšifrēts datorlasāmā formā, faila cilnē ir pieejama precīza, neredīģēta satura transkripcija, savukārt teksta cilnē pieejams digitālā arhīva redaktoru redīģēts vienības teksts (tekstā piemērotas mūsdienu latviešu vai latgaliešu rakstu valodas pareizrakstības un interpunkcijas normas, saglabājot dialektu iezīmes). Daļai vienību tekstu veikta arī tekstā minēto vietu, personu un organizāciju marķēšana, attēliem – tajos redzamo vietu atzīmēšana; šīs darbības tiek veiktas izlases kārtībā konkrētām pētnieciskām vajadzībām. Vienības profila vietu cilnē kartes pārlūkā iespējams aplūkot vienības pieraksta vietu (ja tā ir zināma un ir kartēta), kā arī vienības tekstā minētās vietas (ja tās ir marķētas). No vienības profila iespējams turpināt plašāku ar vienību saistītā konteksta iepazīšanu, ar profilā iestrādātajām saitēm vajadzības gadījumā nokļūstot saistīto kolekciju, personu, organizāciju un vietu profilos.

LFK digitālā arhīva avotu metadati

LFK digitālā arhīva metadati jeb informācija, kas vairāk vai mazāk kontekstualizē arhīvā iekļautās vienības, iedalāma vairākās savstarpēji saistītās datu kategorijās, no kurām četras veido metadatu struktūras pamatu – personas, organizācijas, vietas un notikumi –, un katrai no tām, izņemot notikumus, digitālajā arhīvā atvēlēta atsevišķa datubāze, dodot iespēju arhīva datus iepazīt no dažādiem skatpunktiem.

Personas LFK digitālā arhīva kontekstā var būt dažādās lomās, tomēr visbiežāk tie ir folkloras teicēji, vācēji, iesūtītāji un pētnieki. Tās var būt arī personas, kas dažādos kontekstos minētas folkloras un citu vienību saturā (piemēram, vēsturiskas personas, par kurām stāstīts nostāstos un teikās; cilvēki, kas minēti dienasgrāmatās; personas, kas minētas dzimtu pētniecības materiālos; cilvēki, kas redzami fotogrāfijās u. tml.). LFK pieejamā informācija par personām apkopota Personu datubāzē (publiski redzamas tikai tās personas, kuru datus neaizsargā Eiropas Savienības personu datu aizsardzības regula). Datubāze pārlūkojama indeksa skatā²², kurā iespējams veikt meklēšanu pēc personas vārda, dzīvesvietas, dzimšanas gada un nodarbes, kā arī aplūkot kopsavilkumu par LFK arhīva avotiem, kas ar konkrēto personu saistīti (saistīto vienību, ierakstu un attēlu saraksts, saistītās kolekcijas). Detalizētāka informācija atrodama konkrēto personu profilā: personas apraksta cilnē iekļauta pamatinformācija (personas vārds, pseidonīmi, nodarbes un tekstuāls apraksts), notikumu cilnē iekļauti LFK pieejamie personas biogrāfijas dati (dzimšanas, miršanas un apbedīšanas laiks un vieta, izglītošanās un darba vietas, dalība organizācijās, apbalvojumi utt.), veikuma cilnē ievietotas saites uz indeksiem, kuros apkopotas ar personu saistītās kolekcijas, teksta, audio un video vienības, attēli un darbi, savukārt vietu cilnē aplūkojama kartes pārlūkā vizualizēta ar personu saistīto notikumu ģeogrāfija. Jāatzīmē, ka lielākoties LFK rīcībā esošā informācija par folkloras dokumentēšanas procesā iesaistītajām personām ir ļoti fragmentāra.

22 <http://garamantas.lv/lv/person/index> [skatīts 23.04.2022.]

Organizācijas LFK digitālā arhīva kontekstā lielākoties figurē divos kontekstos – 1) organizācijas kā LFK partneri, kas iesaistījušās folkloras vākšanas procesā, un 2) organizācijas, kas caur notikumiem saistītas ar personu biogrāfijām. Organizācijas var būt minētas un marķētas arī LFK avotu saturā. Informācija par LFK digitālajā arhīvā iekļautajām iestādēm apkopota Organizāciju datubāzē²³, kas pārlūkojama indeksa skatā. Indeksā iespējams atlasīt organizācijas pēc nosaukuma, veida un atrašanās vietas, savukārt plašāka informācija par konkrētu iestādi aplūkojama tās profilā. Organizācijas profila apraksta cilnē minēts organizācijas aktuālais un alternatīvie (vēsturiskie, tautā lietotie utt.) nosaukumi, detalizētāks apraksts (ja pievienots), dibināšanas un likvidēšanas datums. Personu cilnē apvienotas ar organizāciju saistītās personas, vietu cilnē karšu pārlūkā apskatāma(s) organizācijas atrašanās vieta(s), savukārt kolekciju, vienību, attēlu, ierakstu un izdevumu cilnēs indeksa skatā aplūkojami un pēc dažādiem kritērijiem atlasāmi ar konkrēto iestādi saistītie avotu materiāli.

Vietas LFK digitālajā arhīvā figurē dažādos kontekstos. Tās var būt: 1) vienību dokumentēšanas vietas; 2) ar personu biogrāfijām saistīto notikumu vietas; 3) organizāciju atrašanās vietas; 4) darbu publicēšanas vietas un 5) avotos minētās vietas. Šīs vietas pēc kartēšanas tiek apkopotas Vietu datubāzē²⁴, kas pārlūkojama indeksa skatā, kurā iespējams veikt datu atlasīšanu pēc nosaukuma, adreses, veida un apraksta. Plašāka informācija par vietām pieejama vietas profilā: apraksta cilnē norādīts vietas standartizētais un alternatīvie (vēsturiskie, paralelie un tautā lietotie) nosaukumi, vietas veids, adrese, ģeogrāfiskās koordinātes, kartēšanas precizitāte, statuss (eksistējoša vai neeksistējoša vieta), kā arī karšu pārlūkā apskatāma(s) tās atrašanās vieta(s). Pārējās cilnēs iekļauti ar konkrēto vietu saistīto datu indeksi – šajā vietā dokumentētie NKM avoti, ar vietu saistītās personas, organizācijas, vietas attēli utt. Informāciju par konkrētām vietām iespējams aplūkot arī *OpenStreetMap* karšu pārlūkā²⁵, vajadzīgo vietu atlasot pēc tās atrašanās vietas kartē. Nospiežot uz konkrētās vietas atzīmes kartē, iespējams aplūkot ar šo vietu saistīto relāciju skaitu (ar vietu saistīto teksta vienību, ierakstu, attēlu, personu, organizāciju un darbu skaitu), kā arī nokļūt vietas profilā.

LFK digitālā arhīva krājumu raksturojums

Apakšnodalā sniegts konceptīvs pārskats par LFK digitālajā arhīvā iekļautajiem krājumiem un to digitalizēšanas progresu.

LFK – Latviešu folkloras krātuves pamatkrājums, kurā iekļauti visu folkloras žanru pieraksti un ieraksti. Pirmās folkloras vienības LFK krājumā reģistrētas vien gadu pēc LFK dibināšanas, 1925. gada 3. septembrī, un materiāla papildināšana turpinās arī mūsdienās. Krājumā iekļautas LFK pētnieku individuālās kolekcijas un ikgadējo LFK zinātnisko ekspedīciju

23 <http://garamantas.lv/lv/organization/index> [skatīts 23.04.2022.]

24 <http://garamantas.lv/lv/place/index> [skatīts 23.04.2022.]

25 <http://garamantas.lv/lv/map/index> [skatīts 23.04.2022.]

materiāli, skolu un augstskolu audzēkņu, organizāciju dalībnieku, kā arī individuālo folkloras vācēju kolekcijas. Tā kā pēc LFK dibināšanas tās rīcībā nonāca arī senāki folkloras vākumi, krājums hronoloģiski aptver laika posmu no 19. gs. otrās puses līdz mūsdienām. Krājumu šobrīd veido 2246 kolekcijas, kurās kopumā reģistrēti vairāk nekā 3 miljoni folkloras vienību. Krājumā ietilpst manuskriptu, fotogrāfiju, audio un video ierakstu kolekcijas. Apjoma ziņā plašāko segmentu krājumā veido manuskripti, kuru sistematiska digitalizēšana, pateicoties Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas apakšprogrammas finansējumam²⁶, notiek kopš 2015. gada, gadā ieskenējot vairāk nekā 70 000 manuskriptu lapu. Turpinot digitalizēšanu šādā apjomā, prognozējams, ka LFK pamata krājums tiks ieskenēts līdz 2025. gadam. Nelielai daļai kolekciju pievienoti metadati – 2021. gadā tika uzsākta sistematiska LFK bijušo darbinieku – folkloristu – kolekciju apstrāde. Tāpat metadati izlases kārtībā tiek pievienoti vienībām, kas izmantotas atsevišķu pētniecisko projektu vajadzībām. Būtisku LFK krājuma daļu veido arī cita veida audiovizuālie materiāli. Nozīmīga daļa no audio un video materiāliem krājumā tika digitalizēta 2021. gadā Valsts kultūrkapitāla fonda finansētajā mērķprogrammā “Kultūrelpa”²⁷. Tāpat digitālajā arhīvā ievietoti pēdējo gadu LFK zinātnisko ekspedīciju digitālie audio, video un foto materiāli, tomēr, ņemot vērā fizisko personu datu aizsardzības tiesisko regulējumu, šis materiāls publiski nav pieejams.

LFK Bd – Bērnu dziesmu krājums, kurā iekļauta tikai viena kolekcija – LFK Bd [1]. Krājums tapis no 1922. līdz 1930. gadam pēc Rīgas 2. vidusskolas skolotājas, vēlāk LFK dibinātājas Annas Bērzkāles ierosinājuma. Viņa izstrādāja aptaujas lapu un materiāla vākšanā iesaistīja skolēnus. Krājumā iekļautas 42 358 folkloras vienības. Manuskripti pilnībā ieskenēti, metadati krājumam nav pievienoti.

LFK Bb – Barona biedrības krājums. Viens no Barona biedrības (1924–1940) uzdevumiem bija turpināt Krišjāņa Barona folkloras vākšanas darbu. Lielu daļu no krājuma veido Rīgas Skolotāju institūta audzēkņu vākumi. Krājumā iekļautas 49 kolekcijas, kurās kopumā reģistrēta 53 471 vienība. Krājums sastāv no manuskriptiem un tajos iekļautajiem attēliem (zīmējumiem). Manuskripti pilnībā ieskenēti, lielākajai daļai kolekciju pievienoti metadati.

LFK LiepU – Liepājas Universitātes krājums. Liepājas Universitātes Kurzemes Humanitārajā institūtā glabātais un LFK digitālajā arhīvā deponētais manuskriptu krājums, kurā apkopotī pētnieku organizēto etnogrāfisko ekspedīciju materiāli, kā arī laika posmā no 1987. līdz 2012. gadam iesniegtie 300 studentu folkloras prakšu vākumi. Krājumā līdz 2021. gadam iekļautas 27 kolekcijas, kurās reģistrētas 12 503 vienības. Krājuma digitalizēšana un metadatu apstrāde notiek Valsts pētījumu programmas “Humanitāro zinātņu digitālie resursi”

26 LR Izglītības un zinātnes ministrijas budžeta apakšprogramma 05.04.00. “Krišjāņa Barona Dainu skapis” (programmas vadītāji: Rita Grīnvalde, 2015–2020; Sandis Laime, 2021–).

27 LU LFMI īstenotais Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “KultūrELPA” projekts “Daudzveidīga tradicionālās kultūras saturs nodrošinājums digitālajā vidē” (vad. Ieva Tihovska).

īstenotajā projektā²⁸ un turpinās arī 2022. gadā. Projektam noslēdzoties, krājums būs pilnībā ieskenēts un tiks pabeigta krājuma metadatu apstrāde.

LFK RTA – Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas krājums. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā glabātais un LFK digitālajā arhīvā deponētais manuskriptu krājums, kurā apkopoti 1993.–1995. gada Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas (tobrīd – Rēzeknes Augstskolas) filoloģijas studentu folkloras prakšu vākumi. Krājuma digitalizēšana un metadatu apstrāde notiek Valsts pētījumu programmas “Humanitāro zinātņu digitālie resursi” īstenotajā projektā.

LFK Ak – Autobiogrāfiju krājums. Krājuma veidošana aizsāka 2018. gadā LFK digitālajā arhīvā ar mērķi saglabāt un dokumentēt dzīves pierakstīšanas tradīciju Latvijā, kā arī veicināt šīs tradīcijas turpināšanos. Krājumu pamatā veido rakstītas dienasgrāmatas, dzīvesstāsti un atmiņas, kā arī dažādi materiāli, kas sniedz papildinošu informāciju – fotogrāfijas, intervijas ar rakstītājiem un radnieku stāsti par viņiem. Krājums dažādu projektu gaitā²⁹ tiek aktīvi papildināts, veicot jauniegūto materiālu digitalizēšanu – skenēšanu, manuskriptu tekstu transkribēšanu un metadatu pievienošanu. Līdz 2021. gada beigām krājumā ir iekļautas 197 pilnībā ieskenētas un apstrādātas kolekcijas.

NMV – Nacionālās mutvārdu vēstures krājums. Krājums kopš 1992. gada veidots mutvārdu vēstures pētījumu gaitā LU Filozofijas un socioloģijas institūtā sadarbībā ar Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociāciju “Dzīvesstāsts”. Krājuma 57 kolekcijās iekļauti 4556 dzīvesstāstu un mutvārdu vēstures interviju skaņu ieraksti. Ņemot vērā šo avotu sensitīvo raksturu, digitālajā arhīvā publiski pieejami tikai dati par intervijām, savukārt interviju ieraksti pieejami tikai pēc pamatota intervētās personas radu vai pētnieku pieprasījuma iesniegšanas.

SEEM – Sibīrijas etnolingvistisko ekspedīciju materiāli. Krājumā apkopoti un LFK digitālajā arhīvā deponēti Latvijas Universitātes un Sanktpēterburgas Valsts universitātes desmit Sibīrijas etnolingvistisko ekspedīciju (2004–2009) nozīmīgākie audio, video un foto materiāli. Ekspedīcijas lielākoties notikušas Krievijas Federācijas Krasnojarskas apgabalā ar mērķi dokumentēt austrumu diasporas (Sibīrijas latviešu) vēstures, valodas un kultūras liecības. Krājumu veido 11 kolekcijas, kurās iekļauti audio, video un foto materiāli, kā arī to metadati. Krājuma digitalizācija veikta 2021. gadā ar Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “Kultūrelpa” finansiālu atbalstu³⁰.

LFK Dig – LFK digitāli radītu materiālu krājums izveidots 2020. gadā ar mērķi apkopot materiālus, kas LFK iesniegti, izmantojot LFK digitālā arhīva tiešsaistes aptauju rīku. 2021. gada

- 28 LU LFMI un sadarbības partneru īstenotais Valsts pētījumu programmas “Humanitāro zinātņu digitālie resursi” projekts “Humanitāro zinātņu digitālie resursi: integrācija un attīstība” (Nr. VPP-IZM-DH-2020/1-0001) (vad. Sanita Reinsona).
- 29 Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo un lietišķo pētījumu projekts “Sevis dokumentēšana: inovatīvi modeļi autobiogrāfiskā naratīva interpretācijā un izpratnē” (2018–2021; vad. Sanita Reinsona).
- 30 Biedrības “LgSC” īstenotais Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “KultūrELPA” projekts “Sibīrijas etnolingvistisko ekspedīciju materiālu publiskošana” (vad. Lidija Leikuma).

beigās šajā krājumā ir divas kolekcijas, kurās apkopoti divu projektu gaitā veikto tiešsaistes aptauju rezultāti.

LFK FMP – Folkloras materiālu publicējumi. Krājums izveidots LFK digitālajā arhīvā ar mērķi digitalizēt un iekļaut plašākā pētnieciskā un izziņas aprītē nozīmīgākās folkloras materiālu publikācijas. Krājumā līdz šim iekļautas nozīmīgas Friča Brīvēznieka, Edītes Kurcas un Zvaigžņu Andža buramvārdu publikācijas, Emīļa Melngaiļa un Jēkaba Vītoļņa tautas mūzikas materiālu publikācijas, kā arī 2021. gadā ar Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “Kultūrelpa” finansiālu atbalstu digitalizētie akadēmiskā izdevuma “Latviešu tautasdziesmas” pirmie deviņi sējumi³¹.

LFK Nmk – Novadpētniecības materiālu krājums. Krājums izveidots 2018. gadā ar mērķi publicēt LFK iesniegtos novadpētnieciskos materiālus, tostarp ģeoloģiskus dzimtu pētījumus, kultūrvēsturisku vietu un pagastu vēstures aprakstus, vēstures avotus un tamlīdzīgus materiālus. Līdz 2021. gada beigām krājumā iekļautas deviņas kolekcijas, kas pilnībā digitalizētas.

Secinājumi

Folkloras publicējumi ir vieni no pirmajiem latviešu valodas materiāliem, kas tikuši digitalizēti jau kopš 20. gadsimta 60. gadu beigām. Līdz 2014. gadam folkloras materiālu digitalizācijā un pieejamības nodrošināšanā raksturīgā tendence ir veidot savrupas, salīdzinoši nelielas digitālās kolekcijas vai datubāzes. LFK digitālais arhīvs *garamantas.lv* nāk ar konceptuāli jaunu pieeju, veidojot daudzpusīgu digitālo resursu, kura dažādās daļas un apakšprojekti ir sasaistīti vienā sistēmā. Digitālā arhīva izveide ir veicinājusi ne tikai LFK arhīva materiālu pieejamību daudz plašākam interesentu lokam, bet arī būtiski stimulējusi attēlu, audio un video arhīvu sakārtošanu un iekļaušanu LFK krājumā, arhīva papildināšanu ar jauniem, digitāli radītiem materiāliem, nodrošinājusi plašākas sabiedrības iesaisti arhīva materiālu apstrādē, kā arī, izmantojot dažādas digitālo humanitāro zinātņu pieejas, pavērusi daudz plašākas iespējas materiāla izpētei un iekļaušanai starptautiskajā pētnieciskajā aprītē. Astoņu gadu laikā *garamantas.lv* ir tapušas par centrālo Latvijas tradicionālās kultūras materiālu digitālo krātuvi un turpina attīstīties sadarbībā ar citām institūcijām, integrējot aizvien jaunas folkloras un cita veida materiālu kolekcijas.

31 LU LFMI īstenotais Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “KultūrELPA” projekts “Daudzveidīga tradicionālās kultūras saturs nodrošinājums digitālajā vidē” (projekta vad. Ieva Tihovska, aktivitātes vad. Ginta Pērle-Stīle).

- Buebach, Nils (2003). Archival science in Germany – Traditions, Developments and Perspectives. *Archival Science*, No. 3(4), pp. 379–399.
- Bula, Dace (2018). Īpašuma metaforas folkloras izpratnē: ieskats jēdziena *garamantas* vēsturē. *Letonica*, Nr. 38, 31.–43. lpp.
- Eglāja-Kristsons, Eva (2021). The Digital Resource Literatura.lv: An Introduction. *Colloquia*, No. 47, pp. 149–159. Pieejams: <http://www.lti.lt/failai/Publikacija.pdf> [skatīts 10.09.2022.].
- Eglāja-Kristsons, Eva, Raudive, Signe (2020). Sabiedrības iesaistes akcija “Lasi skaļi”: estētiskie un izglītojošie dzejas ieskaņošanas aspekti. *Letonica*, Nr. 42, 66.–83. lpp.
- Huvila, Isto (2008). Participatory archive: towards decentralised curation, radical user orientation, and broader contextualisation of records management. *Arch Sci*, No. 8, pp. 15–36.
- Ketelaar, Eric (1992). Archives of the people, by the people, for the people. *South African Archives Journal*, No. 34, pp. 5–16.
- Kokina, Silvija (1993). “Latvju dainu” datormasīva izveide. *Latvijas Vēstnesis*, 30.10., 4. lpp.
- Pakalns, Guntis (2005). P. Šmita “Latviešu pasaku un teikumu” tulkojums vāciski – vēsture un digitālā publikācija. *Meklējumi un atradumi: 2005*. Rīga: Zinātne, 145–171. lpp.
- Reinsone, Sanita (2018). Participatory practices and tradition archives. Harvilahti, Lauri, Kjus, Audun, O’Carroll, Cliona, Österlund-Pötzsch, Susanne, Skott, Fredrik, Treija, Rita (eds.). *Visions and Traditions: Knowledge Production and Tradition Archives*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Reinsone, Sanita (2018). Searching for deeper meanings in cultural heritage crowdsourcing. Hetland, Per, Pierroux, Palmyre, Esborg, Line (eds.). *A History of Participation in Museums and Archives: Traversing Citizen Science and Citizen Humanities*. Routledge, pp. 186–217.
- Vikis-Freibergs, Vaira, Freibergs, Imants (1978). The Sun-songs of Latvian folklore: A computer-accessible corpus. *Journal of Baltic Studies*, No. 9(1), pp. 20–31.
- Vikis-Freibergs, Vaira, Freibergs, Imants (1978). Formulaic Analysis of the Computer-Accessible Corpus of Latvian Sun-Songs. *Computers and the Humanities*, No. 12(4), pp. 329–339.
- Vikis-Freibergs, Vaira (1999). Similarity and contrast as structuring principles in the Latvian Daina Quatrain. *Journal of Baltic Studies*, No. 30(3), pp. 201–226.

The Digital Archive of the Archives of Latvian Folklore *garamantas.lv*: Prehistory and Development

Sanita Reinsone, Sandis Laime

Keywords: digital archive, digitization of intangible cultural heritage, history of digitization, Archives of Latvian Folklore

The aim of this article is to provide an overview of the history of the digital archive of the Archive of Latvian Folklore (ALF) and other digital resources, the process of data digitization and processing, as well as the structure and content of the digital archive. The main task of the ALF since its establishment in 1924 until today is to document the intangible cultural heritage of the Latvian population, including ethnic minorities, in various formats, to conduct its research and to publish both research results and scientifically structured selections of research sources. The ALF archive is one of the largest repositories of intangible cultural heritage in Europe, containing more than three million folklore texts.

Folklore publications are among the first Latvian language materials that have been digitized since the late 1960s. Until 2014, the characteristic trend in the digitization and accessibility of folklore sources is to create separate, relatively small digital collections or databases. The ALF digital archive *garamantas.lv* comes with a conceptually new approach, creating a versatile digital resource, the various parts and sub-projects of which are connected in one system. The creation of the digital archive has not only promoted the availability of ALF archive materials to a much wider range of interested parties, but also significantly stimulated the organization and inclusion of illustration, audio and video archives in the ALF collections, supplementing the archive with new, digitally created materials, ensured the involvement of the wider public in the processing of archive materials, as has also opened much wider possibilities for the study of the material using various digital humanities approaches and for inclusion in the international research circuit. Over the course of eight years, *garamantas.lv* has become the central digital repository of Latvian traditional cultural materials and continues to develop in cooperation with other institutions, integrating more and more collections of folklore and other types of materials.